

งานศิลปหัตถกรรมประเภท ผ้าโฮล

โฮลปัตตาน

โฮลปัตตาน

“โฮล” เป็นคำที่ใช้เรียกผ้านุ่งชนิดหนึ่ง ที่ใช้เรียกทั้งชาวเขมรในประเทศกัมพูชา และกลุ่มชาติพันธุ์คนไทยเชื้อสายเขมรแถบอีสานใต้ แถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ มีเทคนิคและกรรมวิธีโดยใช้วิธีการมัดและย้อมสีเส้นพุ่งตามจังหวะของลายที่ได้คิดแบบไว้ แล้วนำเส้นพุ่งไปทอให้เกิดเป็นสีเส้นและลวดลายบนผืนผ้า เป็นกรรมวิธีที่คล้ายคลึงกันกับ “ผ้ามัดหมี่” ทั่วไปในปัจจุบัน

คำว่า “โฮล” ในภาษาเขมรในประเทศกัมพูชา กับภาษาเขมรในถิ่นประเทศไทยนั้น มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่จะมีจุดที่ต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งคำว่า โฮล ในภาษาเขมรของกัมพูชานั้นจะหมายถึง ผ้าทุกชนิดที่ผลิตด้วยกรรมวิธี “มัดหมี่” เช่น เรียกผ้ามัดหมี่ที่ทอเป็นลวดลาย หรือ ทอลวดลายเป็นเรื่องราวทางศาสนาใช้สำหรับแขวนเพดานหรือผนังอาคาร จะ

เรียกผ้าชนิดนี้ว่า “โฮลปะตาน” หรือ “โฮลปัตตาน” และเรียกผ้ามัดหมี่ขนาดยาวซึ่งเป็นผ้าสำหรับบุรุษ ใช้นุ่งเป็นโจงกระเบน เรียกว่า “ซั่มปิวตโฮล” และต่อมากำว่า โฮล ยังครอบคลุมไปถึงผ้าชิ้นมัดหมี่ทุกลายที่ไว้ใช้สำหรับสตรีนุ่งอีกด้วย

ส่วนความหมายของคำว่า “โฮล” ในภาษาเขมรในถิ่นประเทศไทย จะเรียกผ้านุ่งผืนยาวสำหรับบุรุษใช้ว่า “ซั่มปิวตโฮล” เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันตรงที่คำว่า โฮลของสตรีนั้น จะใช้เรียกเฉพาะผ้ามัดหมี่ที่มีลายริ้ว ที่เมื่อเวลาทอนั้นจะต้องทอโดยการขยับเส้นไหมให้เป็นลายเหลื่อมกัน แล้วทอพุ่งสลับกับไหมสีต่างๆ จนเกิดเป็นผ้าที่มีลวดลายริ้ว ส่วนผ้ามัดหมี่ลวดลายอื่นๆ ทางแถบเขมรในถิ่นไทยจะไม่เรียกผ้านั้นว่า โฮล แต่จะเรียกว่า “ซิ่น” หรือ “ซั่มปิวตซิ่น” แทน

“โฮลเปราะฮ์”

“โฮลเสรีย”

เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญา และทักษะเชิงช่าง

“โฮล” เป็นคำในภาษาเขมร เป็นชื่อเรียกผ้าที่มีกรรมวิธีการทอผ้าไหมประเภทหนึ่งที่สร้างลวดลายขึ้นมาจากกระบวนการมัดย้อมเส้นไหมให้เกิดสีสันทึบและลวดลายต่างๆ ก่อน แล้วจึงนำมาทอเป็นผืนผ้า ผ้าที่ทอสำเร็จเรียกว่า “ผ้าโฮล”

ผ้าโฮล ในอดีตมีลักษณะของโครงสร้างผ้ามีกรอบ มีเชิงคล้ายกับรูปแบบผ้าปุมที่ใช้เป็นผ้านุ่งโจงกระเบนของขุนนางในราชสำนักสยาม เรียกว่า “โฮลเปราะฮ์” (ผ้าปุม หมายถึง ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องยศของขุนนาง หรือผู้รับราชการในราชสำนักสยาม เป็นผ้าที่บ่งบอกถึงระดับชั้น ยศ หรือตำแหน่งในราชการ) แต่หากเป็นแบบที่สตรีใช้นุ่ง จะทอแปลงเป็นลายริ้ว เรียกว่า “โฮลเสรีย” (แต่ในปัจจุบันนี้ ผ้าโฮลแบบ โฮลเปราะฮ์ ในรูปลักษณะโครงสร้างแบบผ้าโฮลสำหรับบุรุษนุ่งเหมือนในอดีตนั้น แทบจะไม่มีให้เห็นและหาตัวคนทอได้น้อยคนนักในปัจจุบัน ผ้าโฮล ในแถบจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันนั้น จึงหมายถึงลักษณะของผ้าโฮล ที่มีลวดลายริ้วที่ใช้นุ่งสำหรับสตรี หรือโฮลเสรีย (โฮลสตรี) เกือบทั้งหมด)

เอกลักษณ์ผ้าโฮล เป็นผ้ามัดหมี่ที่มีลักษณะเฉพาะ มีสีส้ม และลวดลายมัดหมี่ที่โดดเด่น ลักษณะการทอจะทอเป็นจุดประ สลับกับเส้นตรง โดยใช้ไหมคู่ 2 สีทอสลับกันเป็นลายตลอดไปทั้งผืน มีลักษณะเป็นลายริ้วสลับกับลายมัดหมี่ที่มีความกว้างประมาณครึ่งนิ้ว สลับกันไป ผ้าโฮลเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีมาก เพราะการทอผ้าชนิดนี้ใช้เส้นไหมที่มีขนาดเล็ก เรียบ ละเอียดในการทอ จึงทำให้ได้ผ้าที่มีเนื้อแน่นเนียนเงางามบางเบา เวลาสวมใส่จะรู้สึกพลิ้วสบาย ลวดลายก็เป็นแบบฉบับของกลุ่มชาติพันธุ์คนไทยเชื้อสายเขมรแถบอีสานใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากศิลปะของเขมร สีที่ใช้ในการทอผ้าโฮลนิยมใช้สีหลักๆ เช่น สีแดง สีดำ สีนํ้าเงิน สีเหลือง สีเขียว สีส้ม เป็นต้น

ผ้าชิ้นโฮลสตรี

การมัดลาย

ภูมิปัญญาการทอผ้าโฮล หรือ ชัมปิวตโฮล ของท้องถิ่นอีสานใต้ มีข้อแตกต่างจาก “ผ้ามัดหมี่” โดยทั่วไปของท้องถิ่นอีสานเหนือเล็กน้อย นั่นก็คือ

ในท้องถิ่นอีสานเหนือ เมื่อถึงขั้นตอนของการจัดเตรียมแบ่งกลุ่มเส้นพุ่งออกเป็นเปลาะๆ เพื่อใช้มัดเป็นลวดลายก่อนนำไปย้อม ซึ่งในภาษาถิ่นอีสานเหนือเรียกว่า “ลำ” นั้น ช่างทอได้จัดเตรียมให้ยาวต่อเนื่องกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเส้นพุ่งของลำที่ 1 เชื่อมต่อกับเส้นพุ่งของลำที่ 2 เส้นพุ่งของลำที่ 2 เชื่อมต่อกับเส้นพุ่งของลำที่ 3 เป็นต้นไปเรื่อยไปจนกระทั่งถึงลำสุดท้าย

ในขั้นตอนเดียวกันนี้ การจัดเตรียมแบ่งกลุ่มเส้นพุ่งออกเป็นเปลาะเพื่อใช้มัดย้อมให้เกิดลวดลาย สำหรับใช้ทอผ้าโฮลในท้องถิ่นอีสานใต้ เส้นพุ่งแต่ละเปลาะซึ่งมีชื่อเรียกในภาษาเขมรท้องถิ่นว่า “คนร์” แยกเป็นอิสระออกจากกัน ไม่มีเส้นพุ่งของคนร์ใดเชื่อมต่อกันเลย

เมื่อถึงขั้นตอนการทอ ในเมื่อผ้ามัดหมี่ของท้องถิ่นอีสานเหนือ ใช้วิธีการเตรียมเส้นพุ่งยาวต่อเนื่องกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ จึงมีเส้นพุ่งเพียงเส้นเดียว การกรอเส้นพุ่งเข้าหลอดเมื่อหลอดแรกเต็มตรงไหนก็หยุด แล้วกรอหลอดถัดไปเรียงกันไปได้เลย ทำให้สามารถใช้กระสวยเพียงอันเดียวทอสร้างลวดลายผ้าได้ทั้งผืน

สำหรับผ้าโฮลของท้องถิ่นอีสานใต้ ผลจากการแบ่งเส้นพุ่งแต่ละคนร์ แยกเป็นอิสระออกจากกัน จึงต้องกรอเข้าหลอดคนร์ละ 1 หลอด เรียงตามลำต่อกันไป ทำให้ต้องใช้กระสวยในจำนวนเท่ากับจำนวนคนร์สำหรับการทอผ้าทั้งผืน แต่ได้ผลที่ดีกว่า คือ ความคมชัดของลายมีมากกว่า

ลักษณะเด่นประการหนึ่งในการใช้ “ผ้าโฮล” ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในท้องถิ่นอีสานใต้ นั่นก็คือ มีการแบ่งลวดลายโฮลสำหรับบุรุษ และสตรีอย่างชัดเจน

มัดหมี่มัดลายหลังจากที่ย้อมสีแดงแล้ว

การทอผ้า

เอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของผ้าโฮล ก็คือ ลักษณะการทอชายผ้า หรือริมผ้าจะแตกต่างจากการทอผ้าชนิดอื่น มีการดึงเส้นไหมที่อยู่ชายผ้าตลบย้อนกลับเข้ามาในผืนผ้า เป็นการเก็บชายผ้า ทำให้ชายผ้าไม่ขาด และชายผ้าหนาขึ้นดูแลรักขาง่าย ที่สำคัญการมัดหมี่จะเริ่มต้นด้วยการย้อมสีแดงจากครั่งซึ่งเป็นสีที่ติดทนนาน สีไม่ตก ไม่หดตัว จึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าโฮล

สีแดงจากครั่ง

ผ้า “โฮล” ผ้ามัดหมี่ในวัฒนธรรมอีสานใต้

ผ้าโฮลในวัฒนธรรมอีสานใต้ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง) ถือได้ว่าเป็นผ้าชั้นสูง นอกเหนือจากใช้นุ่งเพื่อความสวยงามในโอกาสต่างๆ แล้ว ยังได้รับเลือกเป็นเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมสำคัญ เปรียบประดุจราชินีแห่งผ้าทั้งปวงด้วยเป็นผ้าที่ในกระบวนการทอ ที่นอกจากต้องอาศัยช่างทอที่มีฝีมือสูงส่งแล้ว ช่างทอต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และมีสุนทรียภาพในจิตใจมากพอที่จะจัดองค์ประกอบสีให้ออกมาสวยงามลงตัว จึงจะได้ผ้าโฮลชิ้นเยี่ยม

ผ้าโฮล มีลักษณะของโครงสร้างผ้าคล้ายกับรูปแบบ “ผ้าปุม” หรือ “ผ้าสมปัก” ของขุนนางในราชสำนักสยามด้วยมีกรอบ มีเชิงสำหรับบุรุษใช้นุ่ง

คำว่า “สมปัก” หรือ “สองปัก” สันนิษฐานว่ามาจาก “สมพต” หรือ “ซ่มปิวตโฮล” โฮล ในภาษาเขมรแปลว่า “ผ้า” แบ่งเป็น 3 ชนิด

ผ้าโฮลเปราะห์ (ผ้านุ่งบุรุษ)

1. สมปักลาย

คือการสร้างลวดลายลงบนผืนผ้าพื้นด้วยกรรมวิธีการเขียน การพิมพ์ การย้อม หรือการแต้ม ลักษณะสมปักลายนี้ ราชสำนักสยามเป็นผู้ออกแบบส่งให้ช่างฝีมือที่อินเดียเป็นผู้สร้างสรรค์แล้วส่งกลับเข้ามาใช้ในราชสำนักสยามไว้ใช้ในพระราชพิธีสำคัญต้องมีการนำออกใช้ส่วนใหญ่จะใช้สำหรับเจ้านายพระมหากษัตริย์ เจ้านายชั้นสูงเป็นที่รู้จักกันในนาม “ผ้าลายอย่าง” นั่นเอง

2. สมปักยก

เป็นการสร้างลวดลายลงบนผืนผ้าด้วยวิธีการทอที่เรียกว่า “ยก” นิยมใช้เส้นไหม หรือ แล่ง ทอแทรกเข้าไป สมปักยกนี้มีผลิตขึ้นใช้ในสยามประเทศ และ ส่งจากต่างประเทศเข้ามา เช่น ประเทศอินเดีย จีน และ เปอร์เซีย ส่วนใหญ่ใช้กับเจ้านายในการนุ่งในพระราชพิธี โสกันต์ และ เกศากันต์

3. สมปักปุม หรือ สมปักไหม

สมปักปุม หรือ สมปักไหม เป็นผ้าทอที่ใช้ไหมเป็นวัสดุในการทอ ด้วยกรรมวิธีมัดย้อม โอบ ถม ด้วยการสร้างลวดลายบนเส้นพุ่ง (เส้นต๋า) สมปักปุมจึงได้รับการคัดเลือกจากราชสำนักสยามโดยการจัดวางองค์ประกอบลวดลายของผืนผ้า โดยรายละเอียด แตกต่างกับบนผืนผ้า นำมาใช้กับชั้นยศหรือตามฐานานุศักดิ์ของขุนนางชนชั้นปกครองในราชสำนักสยามตามขนุนนาง แต่ละกรม กอง ไว้สำหรับนุ่งเข้าเฝ้าในการรับเสด็จฯ ถือเป็นผ้าทางการ มีกฎเกณฑ์มากมาย มีการจำแนกหลายชนิด ดังนี้

ตัวอย่าง สมปักลาย หรือ ผ้าลายอย่าง เป็นผ้าชั้นสูงของราชสำนักไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง และเป็นผ้าที่ขุนนางได้รับพระราชทานเป็นผ้านุ่งยศ

ตัวอย่าง สมปักยก หรือ ผ้ายก นิยมใช้เป็นผ้านุ่งยศของบุรุษตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้เป็นผ้าหลวงสำหรับพระราชทานแก่เสนาบดีและขุนนางตามตำแหน่งยศ

ตัวอย่าง สมปักปุม หรือ ผ้าปุม ที่ใช้กรรมวิธีในการสร้างลวดลายเพื่อตกแต่งผืนผ้าด้วยกรรมวิธีมัดย้อม ใช้เป็นผ้านุ่งโจงกระเบนสำหรับบุรุษ พระมหากษัตริย์จะนำมาพระราชทานแก่เสนาบดี ขุนนางและข้าราชการตามตำแหน่งชั้นยศ ตามความดีความชอบที่ได้กระทำ

3.1 สมปักปุมทองนาค ถือเป็นผ้าสมปักที่มีตำแหน่งสูงสุดซึ่งลวดลายบนท้องผ้านั้นจะแฝงด้วยความหมาย มีลายนาค เป็นสำคัญใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับเสนาบดีที่มียศชั้นสมเด็จเจ้าพระยา และ เจ้าพระยา

3.2 สมปักปุม ดอกใหญ่ มีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกับสมปักปุมทองนาค ดังจะปรากฏในพระราชกิจจานุเบกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เคยระบุว่าพระองค์ทรงเลื่อนยศขุนนาง เป็นยศ พระยา ได้รับพระราชทานผ้าสมปักปุมดอกใหญ่ และ พระราชทานศักดินา 6000

3.3. สมปักปุมดอกกลาง ขนาดลวดลายของท้องผ้าจะมีขนาดเล็กกว่าสมปักปุมดอกใหญ่ ส่วนใหญ่จะมัดลวดลายเส้นไหม เป็นลวดลายก้านแย่ง หรือนาคเกี้ยว โดยลวดลายสร้างขึ้นด้วยการมัด ย้อม การโอบ และ แจงสี สมปักปุมดอกกลางจะมีลายประธานคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีลายสร้อย ระบายล้อมรอบสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากลายสมปักปุมของกัมพูชา

3.4 สมปักปุมดอกเล็ก สมปักปุมชนิดนี้ มีลวดลายมัดหมี่ขนาดเล็กเป็นที่ทราบกันในลาย โคมห้า โคมเจ็ด เล็ก ละเอียด มีระเบียบ รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ เล็กตามไปด้วย

3.5. สมปักเชิง หรือ สมปักทองเลื่อน หรือ สมปักทองพลัน เป็นผ้าที่มีองค์ประกอบอื่นๆ เหมือนกันทุกประการ แต่แตกต่างตรงท้องผ้า โดยจะไม่มีลวดลายใดๆ เพียงแต่เป็นสีพื้นล้วนๆ ส่วนใหญ่จะนิยมการย้อม โดยการโอบเส้นไหมไว้ และมีการมัดลวดลายทั้งกรวยเชิงและสังเวียน สมปักชนิดนี้ใช้เป็นผ้าพระราชทานแก่ข้าราชการ ชั้นยศระดับ พระ จนถึงระดับหลวง และ ขุน

3.6. สมปักล่องจวน หรือ สมปักริ้ว เป็นผ้าสมปักที่มีการลดทอนสังเวียน ลวดลายและเชิงผ้า ออกจนหมดหากแต่มีการ สร้างลวดลายมัดหมี่ เป็นแนวริ้ว ขวางตามแนวยาวของผ้า ผ้าชนิดนี้เป็นผ้าพระราชทานแก่ขุนนางระดับยศ ชั้น ตั้งแต่ หลวง จนถึง ขุน หมื่นทนาย ถือเป็นชั้นยศต่ำสุดของผ้าสมปักปุม

3.7. สมปักริ้ว เป็นผ้าสมปักในบรรดาผ้าชั้นต่ำสุด ผ้าชนิดนี้ไม่มีการสร้างลวดลายใดๆ ลงบนผืนผ้า หรือถึงจะมี แต่น้อยมากเป็นลวดลายง่ายๆ เรียก หมิ่น่วย บนเส้นพุ่งมัดเป็นเปลาะ หรือข้อ ทอลงไปเป็นลายขวางของผืนผ้า หรือใช้เทคนิคการทอพุ่งสลัสี ผ้าสมปักริ้วชนิดนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าพระราชทานชั้นขุนลงมาถึง หมื่น ถือเป็นคักดึกนา 600 และ 400 ถือเป็นผ้าปุม ชั้นลำดับที่ต่ำสุด

ผ้าโฮลเปราะฮ์ผู้ชาย

ผ้าโฮลเปราะฮ์คชกิจ

ต่อมาผ้าปุมได้รับความนิยมจากบรรดาประชาชน ชาวบ้านทั่วไปมากขึ้น จึงได้มีการนำมาแกะลวดลาย แล้วนำมามัดหมี่สำหรับทำเป็น “ผ้าโฮล” ซึ่งเป็นผ้าสำหรับชาวบ้าน หรือสามัญชนสามารถสวมใส่ได้ โดยผ้าโฮลนั้น จะมีหลากหลายประเภท แต่ผ้าโฮลที่ทำยากที่สุด คือ โฮลบรรเทือด ถือเป็นผ้าโฮลชั้นสูง ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเช่นผี พิธีเช่นบรรพบุรุษ หรือไว้ให้สำหรับเจ้าสาวนุ่งในพิธีมงคลสมรส โดยผ้าโฮล บรรเทือดนั้น จะต้องขึ้นลายตามผ้าแม่แบบโบราณที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

ส่วนผ้าโฮลทั่วไปนั้นจะเป็นผ้าโฮลสำหรับบุรุษ เรียกว่า “โฮลเปราะฮ์” สันนิษฐานว่าเขมรรับคำว่า “เปราะฮ์” มา

จากภาษาบาลี คือ **บุริส** หรือ **บุรุษ** ในภาษาสันสกฤต มีลักษณะเป็นผืนยาว มัดหมี่เส้นพุ่ง มีความยาวประมาณ 3 เมตรเศษ และหน้ากว้างประมาณ 1 เมตร โดยแบ่งพื้นที่บนผืนผ้าออกเป็นส่วนๆ หลายส่วน คือแถบลายทางย่นที่วิ่งจากต้นจนสุดผืนขนานไปตามขอบหรือริมผ้าทั้งสองข้าง ส่วนนี้เรียกว่า รวงเจิง (เชิงผ้า)

พื้นที่ที่เหลืออยู่ระหว่างแถบรวงเจิงที่ชายผ้าทั้งสองด้าน ทำแถบลายทางพุ่ง บางครั้งทำเป็นแถบลายเฉยๆ บางครั้งทำเป็นลวดลายแบบกรวยเชิงซ้อนกันหลายๆ ชั้น

พื้นที่ที่เหลือตรงกลางผืนซึ่งเป็นบริเวณท้องผ้าบรรจุลวดลายเรียกว่า โคม

ผ้าโฮลเปราะฮ์

ผ้า “โฮลเสรีย”

ผ้าโฮลสำหรับบุรุษ หรือ โฮลเปราะฮ์ เป็นผ้าสำหรับผู้ชายเท่านั้น และมีข้อห้ามว่าห้ามผู้หญิงนำมาพุ่งโดยเด็ดขาด เนื่องจากถือเป็นฝ่ายศ ต่อมาจึงได้มีการนำผ้าโฮลบุรุษมาดัดแปลง โดยจะต้องนำมามัดเป็นลายตามราชสำนักก่อน แล้วจึงทำการสลายลายทิ้ง และทอด้วยลายริ้ว เรียกผ้าโฮลประเภทนี้ว่า ผ้าโฮลสำหรับสตรี หรือ “โฮลเสรีย” สันนิษฐานว่าเขมรรับคำว่า “เสรีย” มาจากคำว่า “สรี” ในภาษาบาลี หรือ “สตรี” ในภาษาสันสกฤต ตามวัฒนธรรมดั้งเดิมพบเป็นผ้าโฮลลายริ้วเท่านั้น

ซั่มปิวตโฮล ทั้งของสตรีและบุรุษ พบว่าทอด้วยวิธีการที่ใช้ตะกอตั้งแต่ 3 ตะกอ ขึ้นไป ทั้งสิ้น ทำให้ได้ผ้าเนื้อแน่น มีสีด้านหนึ่งซั่มที่บึกกว่าอีกด้านหนึ่ง และในบางผืนปรากฏเป็นลวดลายสีเหลี่ยมขนาดเล็กกระจายทั่วผืนผ้า

ไหมที่สาวแล้วต้องทำความสะอาด
แกะปมปมไหมให้เรียบ

เส้นไหมพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่ได้จากสาวมือ
สาวลงกระบุง

เส้นไหมที่ย้อมสีธรรมชาติ

กรรมวิธีการสร้างสรรค์ผ้าโฮล

การเตรียมเส้นไหม

สาวไหมลงกระบุงแล้วนำกรวด หรือ เมล็ดพืช เช่น เมล็ดกัลปพฤกษ์ โดยนำกรวด หรือ เมล็ดพืชมาวางทับเส้นไหมเอาไว้ เพื่อเวลานำเส้นไหมไปปั่นเข้าอีก เส้นไหมจะไม่พันกัน

2. นำเส้นไหมที่สาวแล้วมาแกะปมไหมให้เรียบ โดยใช้ช้อน หรือ มีด แกะปมปมออกเพื่อให้เส้นไหมเรียบสนิท และได้เส้นไหมที่สละสลวย

3. จากนั้นนำเส้นไหมมาปั่นเข้ารหัส (การตีเกลียว) เพื่อหมุนให้เส้นไหมเป็นเกลียว เมื่อเวลานำไปทอ เส้นไหมจะเหนียวแน่น เส้นไหมจะไม่ขาด เป็นขลุ่ย หรือแตกง่าย

4. เมื่อเสร็จแล้วนำไหมมาปั่นใส่กระบอกไม้ไผ่ โดยนำเส้นไหมใส่กงไหมเพื่อขึ้นใจ โดยจะต้องนับจำนวนเพื่อใส่กำลอง (6 เส้น / 1 กำลอง) ส่วนมากแล้วไหม 1 ใจ จะมี 12 กำลอง

เส้นไหมดิบแช่น้ำต่าง

เหง้ากล้วยฝานตากแห้ง ผักโขมหนามตากแห้ง เปลือกผลุ่นแห้ง
งวงตาลตากแห้ง เปลือกฝักสำโรงแห้งที่ใช้ในการฟอก นำไปเผาไฟ

เส้นไหมดิบต้มทิ้งไว้ 1-2

การฟอกไหม

1. นำเหง้ากล้วยฝานตากแห้ง ผักโขมหนามตากแห้ง เปลือกผลุ่นแห้ง งวงตาลตากแห้ง เปลือกฝักสำโรงแห้ง โดยใช้วัตถุดิบทั้งหมดนี้รวมกัน หรือเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง น้ำหนักประมาณ 5 – 6 กิโลกรัม นำไปเผาไฟให้ได้ขี้เถ้าประมาณ 1 กิโลกรัม นำขี้เถ้าที่เผาแล้วมาเคล้ากับน้ำสะอาดประมาณ 15 ลิตร แล้วเทใส่พะแนง กรอง 2 – 3 ครั้ง ให้ได้น้ำต่างใสสะอาด แล้วจึงนำน้ำต่างนั้นมาเทใส่กะละมังเคลือบ
2. นำไหมดิบ 1 กิโลกรัมมาแช่ในน้ำต่างประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง แล้วจึงยกน้ำต่างและเส้นไหมในกะละมังตั้งไฟต้มให้เดือดประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง สังเกตว่าพอน้ำเดือดในระยะแรก เส้นไหมจะลื่นเป็นเมือกๆ นั้นจะยังใช้ไม่ได้ ให้ต้มต่อไปจนเมือกนั้นเปื่อยละลาย โดยให้ลองจับดูหากรู้สึกหนืดมือ เหมือนแป้งเปียกเป็นอันใช้ได้จึงยกลงจากเตา
3. นำเส้นไหมไปล้างในน้ำเย็นที่สะอาดหลายๆ ครั้งจนเมือกหลุดหมด จากนั้นเอาเส้นไหมที่สะอาดดีแล้วมากระตุกตากให้แห้ง เส้นไหมจะเปลี่ยนจากสีเหลืองเป็นสีขาวนวลแบบมันปู

การมัดหมี่

- 1.. ขึ้นหลักคันทมิ โดยใช้เส้นไหมที่พอกแล้วมาขึ้นหลักคันทมิ โดยนำเส้นไหมมาพับที่หลักคันทมิทั้งซ้าย-ขวา โดยพันแยกกันจนครบ 21 ลำ
2. ใช้เชือกกล้วยหรือเชือกฟางมัดปิดเส้นไหมในส่วนที่เป็นสีขาว หรือส่วนที่จะทำเป็นสีเหลือง สีเขียว สีคราม เอาไว้
3. เมื่อมัดปิดส่วนต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเส้นไหมไปย้อมสีแดงด้วยครั่ง นำเส้นไหมไปผึ่งลมให้แห้ง
4. จากนั้นนำเชือกมามัดปิดเส้นไหมส่วนสีแดงที่ย้อมแล้ว และปิดเส้นไหมส่วนที่จะทำเป็นสีม่วงเอาไว้ แล้วใช้มีดตัดปมเชือกที่มัดไว้ แก่ส่วนที่จะนำไปทำสีเหลืองออก
5. นำเส้นไหมไปย้อมสีเหลืองด้วย เข หรือ แกแล แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง
6. ใช้มีดตัดปมเชือกในส่วนที่จะนำไปทำสีเขียวออก จากนั้นจึงนำไปย้อมด้วยไม้ประโหด แล้วนำไปผึ่งลมให้แห้ง
7. นำเชือกมาพันเส้นไหมส่วนที่จะทำเป็นสีเหลือง แล้วแกะปมเชือกส่วนที่จะทำเป็นสีม่วง และส่วนของสีขาวที่จะนำไปย้อมเป็นสีครามออก แล้วจึงนำเส้นไหมไปย้อมด้วยคราม จากนั้นนำไปผึ่งลมให้แห้ง
8. นำเส้นไหมมาปั่นเก็บไว้เพื่อจะนำไปทอต่อไป

กรรมวิธีการสร้างสรรค์ผ้าโฮล

ผ้าโฮลบุรุษ

1. ใช้กรรมวิธีการทอเส้นพุ่งตั้งแต่ลำที่ 1 โดยส่วนมากแล้วจะออกลำละ 4 เส้น ขึ้นอยู่กับความต้องการลวดลายที่หนา หรือ บาง หากออกลำละ 4 เส้น จะได้ลวดลายที่บางละเอียด ทอเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ลำที่ 1 จนถึง ลำที่ 21 จะได้ลายโคมครึ่งซีก

2. จากนั้นให้ทอย้อนกลับมาอีกครั้งหนึ่งตั้งแต่ลำที่ 20 จนถึงลำที่ 1 จะได้ลวดลายโคม 1 โคม และให้ทอสลับเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนได้ผ้า 1 ผืน ซึ่งความยาวของผ้านั้นแล้วแต่ช่างผู้ทอจะกำหนดว่าอยากให้ผ้านี้ยาวกี่เมตร

ผ้าโฮลสตรี

1. ใช้หัวมัดหมี่ หรือ เกียด ทอตั้งแต่ลำที่ 1 โดยออกลำละ 4 เส้น จากนั้นดึงเส้นไหมให้ตึงเพื่อให้เส้นไหมนั้นเกิดความหลวมเส้นกัน เรียกกรรมวิธีนี้ว่า ปะนะ โดยให้ทำซ้ำกัน 4 ครั้ง

2. จากนั้นนำเส้นไหมที่ย้อมสีไว้แล้วมาทอเป็นลายคั่นสลับกับลายหลัก โดยส่วนมากจะใช้ไหมสีเข้ม เช่น สีคราม หรือ สีเขียว เป็นต้น

3. โดยในส่วนของการทอลายชั้นนั้นจะนำเส้นไหมมาตีเกลียว เรียกว่าการ กะนิว และ ครา (คือการนำเส้นไหมสีขาวมาทอเป็นเส้นประ)

4. ทอเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนหมดลำที่ 1 แล้วทอลำต่อไปจนหมดไหม

คุณสุรโชติ ตามเจริญ ผู้ที่ยังคงสืบสานการทอผ้าโฮล
จังหวัดสุรินทร์

แหล่งสืบสานการผลิตผ้าโฮล หรือผ้ามัดหมี่

ในปัจจุบันจะพบว่าแหล่งสืบสานการผลิตผ้าโฮล หรือ
ผ้ามัดหมี่ ที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ เช่น บ้านนาตัง อำเภอ
เขวาสินรินทร์ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ตำบลท่า
สว่าง อำเภอเมือง บ้านจันรม ตำบลตาอ้อ อำเภอเมือง บ้าน
สวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง บ้านแกใหญ่ ตำบลแกใหญ่
อำเภอเมือง บ้านเขวาสินรินทร์ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอ
เขวาสินรินทร์ บ้านจารพัต ตำบลจารพัต อำเภอศีขรภูมิ

ผ้าโฮล จึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัด
สุรินทร์ ที่ได้รับความนิยมจากผู้ซื้อผ้าไหม

ถือได้ว่าเป็นผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ของเมืองสุรินทร์ โดย
เฉพาะกลุ่มคนที่พูดภาษาเขมร ที่ยังคง เอกลักษณ์ และรักษา
รูปแบบ สี สัน ลวดลาย ความประณีต งดงาม ด้วยเทคนิคการ
ทอแบบโบราณอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ได้ และยังคงมี
การถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

แหล่งที่มาข้อมูล และเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงการจัดทำข้อมูล

สัมภาษณ์คุณสุรโชติ ตามเจริญ , ข้อมูล อาจารย์บุญชัย ทองเจริญบัวงาม ,

หนังสือผ้าไหมในวิถีชีวิตไทยกุยและไทยเขมร , www.surin.ru.ac.th , www.surin108.com